

Bu derste size Aristoteles ve onun genel felsefesiyle, estetik ya da sanat felsefesini anlatmaya çalışacağım. Aristoteles, Platon'un aksine, duyuların doğru bilgiyi aktaracağını savunur. Duyuların bizi asla yanıltmayacağını belirtir. Ona göre, yanılgılarımızın kaynağında, duyuların sağladıkları verileri düşünürken bunların yanlış sınıflandırması ve ilişkilendirilmesi yatmaktadır. Mantığa verdiği önemin nedeni budur.

NOT. Aristoteles'in genel felsefesine ilişkin aşağıda göreceğiniz notlar, Ahmet Cevizci'nin Say Yayınları'ndan çıkan Felsefe Tarihi (ss.111-140), başlıklı çalışması (2015) dikkate alınarak oluşturulmuştur.

ARİSTOTELES'TE MANTIK

En önce belirtmek gerekirse, Aristoteles mantık biliminin kurucusudur. Aristoteles, mantığı bilimin ulaştığı sonuçları formüle ederken kullanılacak bir araç olarak düşünüyordu.

Aristoteles'in analitik adını verdiği mantık bilimi, bugün bilimsel yöntem adı verilen şeye çok yakındır. Bilimsel bir yöntem, Aristoteles'in anladığı şekliyle, iki şeye ilgili olmak durumundadır. Buna göre, bir argüman ya da çıkarımın (i) geçerliliği ve (ii), doğruluğu olmalıdır.

Aristoteles, formel incelemelerde sembol kullanılmasını benimser. Bu, düşünce tarihinin çok büyük önem taşıyan bir icadıdır.

Formel inceleme derken şu kastedilmektedir: Buna göre mantık, Aristoteles açısından ne düşünmemiz gerektiğini göstermez, nasıl düşünmemiz gerektiği hakkında yol gösterir. Bu yöntemin önemli unsurları şunlardır:

Kavram. Ussal düşünme kavramlar yoluyla olur. Burada da önemli olan *tanımlama*dır çünkü bir şeyi kavramsallaştırmak demek onu tanımlamak demektir. Her tanımlamanın iki parçası vardır. 1. Tanımlanacak nesneyi ya da şeyi uygun bir sınıfa dâhil etmek ve 2. O şeyin diğerlerinden farklı yönlerini belirtmek. Örnek. İnsan canlı bir varlıktır. İnsan akli olan bir canlıdır. Aristoteles'in kavram öğretisi, genelden özele ve tersi yönde ilerler. Örnek. Canlı; memeli hayvanlar; köpek; av köpeği; uzun tüylü av köpeği; kahverengi uzun tüylü av köpeği; "bu" kahverengi uzun tüylü av köpeği.

Kategori. Kategoriler, bir şeyin incelenebilmesi için mümkün olan farklı bakış açılarını tanımlar. Toplamda 10 kategori vardır. *Töz, Nicelik, Nitelik, İlişki, Uzay, Zaman, Konum, Sahip Olma, Faaliyet, Acı.* Bunlar içerisinde ilk dördü önemlidir, en önemlisi ise Töz'dür.

Yargı. Aristoteles'e göre, kavramları önermeler veya yargı haline getirerek birbirine bağlarız. Her yargıda en az iki kavram birbirine bağlanır. Hakkında bir şey söylenen kavram, öznedir. Özne hakkındaki ifade, yüklemidir. Yargılar, olumlu, olumsuz, genel ya da özel şeklinde birbirlerinden ayrılır.

Çıkarım. Yargılar ayrıca çıkarımlar haline getirilir. Çıkarım öğretisinin temelinde tündengelemler bulunur. Üç kısımdan oluşur. 1. Tüm insanlar ölümlüdür. Bu genel bir üst önermedir. 2. Sokrates bir insandır. Bu ise özel bir alt önermedir. Dikkat edilirse bunlar sonuca doğru ön hazırlıklardır aynı zamanda. Ve 3. Çıkarım: O halde Sokrates de ölümlüdür.

Delil. Tüm bunların yanı sıra, çıkarımlar delillere bağlanır.

Tümevarım. Aristoteles, bilim anlayışında özeli genelden çıkarsamasının asla yeterli olmayacağını biliyordu. Bu açığı kapatmak üzere, tam tersi yoldan gidişi de incelemeye aldı. Böylece, bireysel gözlemlerden yola çıkıp, bunları karşılaştırıp derleyerek, zamanla genel

çıkarmalara varılabileceğini söyledi. Aristoteles, buna tümevarım adını verdi. Tümevarım, bir önermeyi, daha genel olandan teorik olarak çıkarsamak (tümdengelim) yerine, gerçek geçerliliğini bu önermeye ait mümkün olduğunca çok münferit durumlarla göstererek zorlaştırma işlemidir.

ARİSTOTELES'TE DOĞA

Fizik

Aristoteles'in doğa anlayışı, fizikten ziyade metafiziğe ve kuramsal fiziğe dayanır. Fiziğin genel terimlerini kullanır: uzay, zaman, madde, neden, hareket. Aristoteles, burada dünyanın yapısının ve parçalarının bir resmini çizer. Buradaki anlayış teleolojik bir özellik gösterir. Buna göre, doğa, gözleendiği her yerde, mucizevi bir amaca uygunluk sergiler.

Canlıların Basamaklı Dünyası

Hareket, her durumda, bir de hareket ettireni gerektirir. Aristoteles'e göre, canlılar dünyasında hareket eden bedendir, hareket ettiren ise ruhtur. Beden ve ruh arasındaki ilişki, madde ve form arasındaki ilişki gibidir. Beden maddedir, ruh da form. Nasıl ki biçim maddenin amacıysa, ruh da bedeninin amacıdır. Beden ise ruhun aracıdır. Aristoteles, doğadaki canlıları basamaklarına ayırır. En alt basamakta bitkiler yer alır. Yaşam fonksiyonları beslenme ve üremedir. Hayvanlarda buna duyularla algılama, insanlarda ise ayrıca düşünme yetisi eklenir. Şu durumda üç tür ruh vardır: besleyen, yani bitki ruhu; hisseden yani hayvan ruhu; düşünen yani insan ruhu. Daha yüksekte olan ruh, daha aşağıda olan ruh olmadan olamaz.

ARİSTOTELES'TE METAFİZİK

Aristoteles, *Metaphysika*'sında insanda üç temel etkinlik bulur; bunlar sırasıyla, *bilme*, *eylemde bulunma ve yaratmadır*. Bu üç etkinliği üç bilim araştırır: Bilmeyi *theoretike*; eylemi *praktike* ve yaratmayı *poetike*.

Bilmeyi konu olarak alan *theoretike*, tepe noktasına *Prote philosophia*'da (Metafizik) ulaşır; çünkü *theoretike*'nin ereği, hakikate, *neden* 'ler bilgisine ulaşmaktır. Nedenler bilgisi, ilk nedenlerin bilgisi olarak en üstün içeriğine metafizik'te erişir.

Eyleme gelince, Aristoteles bunu da yazmış olduğu üç ethika'da ele almış ve temellendirmiştir: "Büyük etik", "Nikhomakhos etik'i" ve "Eudemos etik'i"nde.

Ne yazık ki, Aristoteles, üçüncüsünü belli bir sistematik içinde ele alıp incelememiştir. Elimizde yalnızca *Poetika* bulunmaktadır ve bu da yalnızca edebiyat sanatı ile ilgilidir. *Poetika*, esasen *mimesis* kuramını temellendirmektedir.

ARİSTOTELES'TE GÜZELLİK FELSEFESİ

Öncelikle, Aristoteles'e göre, ister edebiyat, ister müzik, isterse figürativ sanatlar olsun, her çeşit sanatın özü, taklit, yani mimesistir.

Bunu söyledikten sonra, Aristoteles, *mimesis*'in bir iç tepi olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, taklit insanlarda doğuştan vardır. İnsanlar bütün öteki varlıklardan taklit etmeye olağanüstü yetili olmalarıyla ayrılırlar. Bu görüş, Platon'un *mimesis* kuramından temelde farklıdır. Platon'da *mimesis* olumsuz bir anlama sahiptir. Aristoteles'te ise, olumlu anlama sahiptir, zira, insanın neredeyse bütün öğrenme sürecinin temelinde *mimesis*, yani taklit yatmaktadır. Bu sanat için de geçerlidir. Zira sanat, tasvir etme, bir şeyi anlatma, birinin resmini ya da heykelini yapmaktır. Dolayısıyla, taklit ön plandadır.

Aristoteles, *mimesis* sanat temelinde farklı yönleriyle ele alır. Öncelikle, sanatçı belli objeleri kullanarak taklit etmektedir – TAKLİT ARACI. Sanatlar, taklit edilen araçlar bakımından değil, aynı zamanda taklit tarzı yönünden de ayrılır – TAKLİT TARZI. Ayrıca, sanatlar, taklidin yöneldiği *obje* bakımından da ayrılırlar – TAKLİT OBJESİ. –burada, sanat, ahlaki olanla birlikte düşünülüyor. Bunun doğurduğu sonuç, iyi olanın taklit edilmesinin ahlaki açıdan iyi olacağı, kötü olanın taklit edilmesinin ise kötü olacağıdır. İş bununla da bitmemektedir. Yöneldiği obje bakımından farklılaşan sanatlar, sanatçı açısından da bir farklılığa sebep olmaktadır. İyi sanatçılar, iyileri, kötü sanatçılar kötülerini taklit etmiş olacaklardır.

Aristoteles, aynı zamanda, *mimesis* kendi arasında kategorilere ayırmaktadır. İlki, nesnelere nasılsalar öyle taklit edilmesidir. İkincisi, nesnelere *mythos*'lara veya insanların inançlarına göre taklit edilmesidir. Üçüncüsü ise, nesnelere nasıl olmaları lazım geliyorsa, o şekilde taklit edilmeleridir.

Sanatta hoşlanma: Tanıma

Aristoteles, sanat ve tabiat arasında da ayırım yapar. Ona göre, tabiatta güzel bulmadığımız bir şey sanat haline getirildiğinde güzel olabilir. Bu, sanatın ve tabiatın kurallarının farklı olduğu anlamına gelir. Bunun nedeni nedir? Aristoteles, doğadaki şeyleri form ve madde olarak görür. Ona göre, bu ikisi arasında her zaman uygunluk olmayabilir. Bu olmadığında, güzellik de yok demektir. İşte sanat, sonradan bu uygunluğu sağladığı için başlangıçta çirkin olan şeyler güzelleşmektedir.

Katharsis: estetik obje karşısında süjede meydana gelen değişiklik. Bu kavram, arınma ya da temizlenme demektir Aristoteles'e göre. "Bazı kimseler mistik melodileri dinledikleri zaman tam bir kurutulmuş hissi duyarlar, dini bir heyecana kapılırlar, ruhları dinlenir ve temizlenir (Katharsis)" Burada, sanat eseri, moral bir etkinlik olarak ele alınıyor ve daha çok da ona bir işlev yükleniyor.